

IVAN XXIII. – PAPA PRIJELAZNE INSPIRACIJE ZA CRKUVU

Ivan Gavranović, OP

*Ovaj rad nije tek životopis, već pokušaj upućivanja na važnost osobe Ivana XXIII. za Crkvu i društvo. Naglasak bi trebao biti na Ivanu XXIII. kao osobi, a ne toliko na njegovim ostvarenjima kao što su Drugi vatikanski koncil (1963.–1965.) ili pak dvije značajne enciklike *Pacem in terris* i *Mater et Magistra*.*

Uvod

Čovjek je biće koje je usmjereno prema budućnosti, prema onomu što ima doći, a svoju budućnost kroji u sadašnjosti. To ga usmjerenje osposobljava da gleda povijesnu zbilju kao mjesto gdje jedino može ostaviti svoj trag, gdje može nešto pridonijeti čovječanstvu, društvu, svijetu. Mnogi su ljudi dokazali da su ih njihova djela nadživjela. Takve se ljude nerijetko naziva velikanima, a jedan takav velikan zacijelo je i papa Ivan XXIII., papa dvadesetoga stoljeća, stoljeća koje je ponajviše obilježeno teškom krizom čovječnosti, uništene ponajviše svjetskim ratovima. U takvu vremenu kada je na svjetskoj sceni djelovao Ivan XXIII. s razlogom se može postaviti pitanje: zašto uopće pisati o Ivanu XXIII., u čemu je njegova veličina, kakav je njegov doprinos prvenstveno Crkvi, ali i društvu, koliki je doseg toga doprinosa? Koliko je povijest i iščitavanje povijesti bilo bitno za život pape Ivana, a time i Crkve?

Ovaj rad nije tek životopis, već pokušaj upućivanja na važnost osobe Ivana XXIII. za Crkvu i društvo. Naglasak bi trebao biti na Ivanu XXIII. kao osobi, a ne toliko na njegovim ostvarenjima kao što su Drugi vatikanski koncil (1963.–1965.) ili pak dvije značajne enciklike *Pacem in terris* i *Mater et Magistra*. Smisao rada je ukazati na ulogu Ivana XXIII. u prilagođavanju izričaja vjere i djelovanja Katoličke Crkve u vremenu koje se ubrzano počelo mije-

njati, u kojemu je Crkva možda pomalo počela zaostajati te ju je trebalo razbuditi i pripremiti na dijalog sa svijetom u kojemu je trebalo, na svojstven način, pretočiti poruku evanđelja. Uz sve to, vrijedi napomenuti kako je ovaj rad mali doprinos skorašnjoj kanonizaciji pape Ivana XXIII. u travnju 2014.

1. Životopis

U pozadini svakoga čovjekova djelovanja stoji njegova povijesna preobrazba, metamorfoza, promjena koja slijedi društvene tijekove u kojima se čovjek opredjeljuje za daljnje životne korake i koji utječu na njegovo životno ostvarenje. Stoga je životopis pojedine osobe, o čijemu djelovanju i životnim ostvarenjima vrijedi pisati, neizostavan dio. Tako će i ovaj, možda pomalo suhoparan i krut, prikaz života biti svojevrsno upoznavanje s mišlju i djelom pape Ivana XXIII.

Papa Ivan XXIII. rodio se u selu Sotto il Monte u pokrajini Lombardija 25. studenog 1881. Istoga dana majka Marianna i otac Giovanni donijeli su ga u crkvu i krstili ga nadjenuvši mu ime Angelo Giuseppe. Obitelji Roncalli to je bilo prvo muško dijete, ali četvrto po redu, od ukupno trinaestero djece koliko su ih imali. Već kao dječčić od 11 godina odlazi u obližnji Bergamo kako bi pohađao dječjačko, a kasnije i bogoslovno sjemenište sve do 1900. godine., nakon čega odlazi u Rim na studij teologije (1901.–1905.). U međuvremenu, nakon godinu dana boravka u Rimu, biva pozvan u vojnu službu. Zaređen je za svećenika 10. kolovoza 1904. u Rimu. Ovdje bi bilo dobro napomenuti kako je mladu misu slavio dan nakon ređenja u bazilici

svetoga Petra u Rimu, a u *Dnevniku duše*¹ piše, doduše osam godina kasnije, o tome događaju, ali vrlo živo spominjući se dana svoga ređenja: „Ah, slasti one mise! Sjećam se da je među osjećajima kojih je srce bilo prepuno, vladao osjećaj velike ljubavi za Crkvu, za Kristovu stvar, za Papu, za potpunu posvetu svoga bića službi Isusa i Crkve, za jedno obećanje, za svetu zakletvu vjernosti Petrovoj stolici, za neumoran rad za duše.“²

Nedugo nakon ređenja, na molbu biskupa Bergama Giacoma Marije Radinija-Tedechija, Angelo Roncalli postaje biskupov tajnik. Uz biskupa Radinija-Tedechija Angelo je proširio svoje horizonte na svijet i Crkvu. Uz to što je od 1904. do 1914. imao službu tajnika biskupa, aktivno je sudjelovao u socijalnom djelovanju, predavao crkvenu povijest i patristiku, bio urednik jednih novina i duhovnik katoličkoga ženskog udruženja. Stihija Prvoga svjetskog rata (1914.–1918.) nije mimoišla ni mladoga Angela koji je po dužnosti prema domovini bio pozvan u vojsku kao sanitetni dočasnik u vojnim bolnicama na sjeveru Italije. Nakon ratnih godina imenovan je upraviteljem studentskoga doma i duhovnikom bogoslovnoga sjemeništa u Bergamu. Već 1921. godine pa sve do 1925. biva pozvan u Rim gdje obnaša dužnost predsjednika središnjega savjeta papinskoga talijanskog misijskog ureda pri Kongregaciji za širenje vjere *Propaganda fide*. Na Lateranskom sveučilištu godine 1924. predaje patristi-

¹ To su bilješke koje je Ivan XXIII. revno vodio od svoje četrnaeste godine pa sve do smrti, a u njima se oslikava lik Angela Roncallija u kojemu se daju vidjeti postupna duhovna, teološka i životna sazrijevanja.

² IVAN XXIII., *Dnevnik duše i ostali pobožni spisi*, Zagreb, 2009., 263.

ku. Od 1925. godine, kada je posvećen za biskupa, počinje njegovo „hodočašće“ i vr-ludanje po Balkanu u službi apostolskoga vizitatora, odnosno delegata u Bugarskoj, koja je trajala od 1925. do 1934. U Bugarskoj je biskup Roncalli morao uspostaviti svojevrsnu ravnotežu među vjericima različitih obreda između kojih je bilo i ponekih trzavica.

Služba u Bugarskoj, koju je jako zavolio, a u kojoj je biskup Roncalli naučio prve ekumenske korake, završila je premještanjem na novu službu, i to u Tursku i Grčku, gdje je djelovao kao apostolski delegat od 1935. do 1944. Sjedište mu je bilo u sekularnoj Turskoj gdje je bilo kakvo vjersko djelovanje svedeno gotovo na ništa. U tome razdoblju Roncalli je uspio ostvariti dobre odnose s vlastima, a u grotlu Drugoga svjetskog rata (1939.–1945.) bavi se karitativnim radom i pomoći, posebno Židovima. Po završetku službe u Turskoj i Grčkoj Rim ga, nakon gotovo dvadeset godina provedenih na Balkanu, imenuje papinskim nuncijem za najstariju kći Crkve – Francusku (1945.–1952.). I u Francuskoj su Angela Roncallija dočekali problemi, posebno uvjetovani djelovanjem francuskih biskupa za vrijeme Drugoga svjetskog rata koji su bili sumnjičeni za suradnju s nacistima, problemi odnosa države i Crkve te problemi tzv. svećenika radnika.

Daljnji razvoj situacije odveo ga je s mjesta nuncija u Francuskoj na novu službu, i to u Veneciju kao patrijarha (1953.–1958.). Imenovan je kardinalom i patrijarhom Venecije u siječnju 1953. Ni Venecija nije bila posljednja postaja. Angelo Roncalli svoju posljednju službu nije dočekao kao venecijanski patrijarh. Na konklavama je izabran za nasljednika Pija

XII. uzevši ime Ivan XXIII. (1958.–1963.). Izabran je kao *papa di passaggio* (prijelazni papa) i papa kompromisa, ali je djelovao kao papa vizionar, hrabro savstavši Drugi vatikanski sabor (1962.–1965.) svega tri mjeseca nakon izbora za papu i time nepovratno usmjerivši i osposobivši Crkvu za suvremeno doba. Za svoga je pontifikata izdao dvije enciklike koje su bile usmjerene na socijalnu situaciju u svijetu (*Mater et Magistra*) te na poziv na mir (*Pacem in terris*). Umro je u 81. godini života, 3. lipnja 1963. Proglašen je blaženim 3. rujna 2000. godine.³

2. Povijest je učiteljica života, društva, ali i Crkve

Čovjek je biće koje nadilazi prošlost jer je usmjeren na sadašnjost iz koje se rađa plodna budućnost. Ipak, prošlost se ponekad čini poput ciklička zakona koji se uvijek nanovo zrcali u čovjekovoj povijesti. Štoviše, ta ljudska povijest izgleda poput dvostruka spojena lijevka u koji se slijeva s jedne strane prošlost, a s druge strane se preko sadašnjosti sva prošlost pretače u budućnost. Tako kraj jednoga razdoblja predstavlja početak drugoga, postaje podloga za nešto novo, stvara se relacija kozmičko-povijesne stvarnosti koju karakterizira kontinuitet stvaranja, kontinuitet u napretku i čovjekovu ostvarenju. U tomu kontinuitetu Crkva je gradila svoje konstitutivne elemente na temeljima Bogočovjeka i tradicije, sve to ljubomorno čuvajući i brižljivo njegujući. Crkva kao takva, koja

³ Životopis je pisan najvećim dijelom po kronologiji donesenoj na kraju knjige: Christian Feldmann, *Ivan XXIII. Njegova ljubav – njegov život*, Zagreb, 2002.

se oslonila na svoju metapovijesnu zbilju, bila je i ostala formativno načelo mnoštva generacija vjernika tijekom povijesti, koja je sposobna svjetovnu povijest čitati i iščitavati kroz prizmu spasopovijesti, iz čega se redovito rađa nešto novo, događa se buđenje, nikne cvijeće u vrtu u kojemu se iznenada i neočekivano pojavilo proljeće.⁴

Dugo se vremena činilo da je Crkva možda malo previše zašla u metapovijesno gdje se postavljala u odnosu na društvo prilično autoritativno, držeći monopol nad onim što joj jest u naravi božanskoga utemeljenja, ali u ime čega je nerijetko opravdavala ljudska htijenja, što ju je udaljavalo od konkretnoga čovjeka, sve više je uspavljujući i zatvarajući u sigurne bedeme vlastite samostojnosti. No svako povijesno razdoblje, obilježeno određenim svjetonazorom ili ideologijom koja polako počne tonuti u vlastitoj kaljuži, posustajući za napretkom ljudske svijesti, izrodi i osposobi pojedince koji se izdignu i povuku društvo naprijed.

Dvadeseto stoljeće, burno razdoblje u kojemu je ljudska povijest doživjela sav užas ljudske oholosti i nadutosti, pohlepe i beščovječnosti, doba u kojemu je društveni napredak iz trenutka u trenutak sve brže utapao čovjeka u svijet u kojemu su se vjera i religioznost gubile, ostajući бесплодна u djelovanju sa svojim već nadiđenim sustavima i načinima ophođenja sa svijetom, Katolička Crkva nije mogla ostati nijem promatrač. Istaknuti hrvatski teolog Tomislav Šagi-Bunić primjećuje kako su „nastale mogućnosti da sav svijet čuje i postane pozoran na

ono što Crkva kaže, ali se s tim ujedno rodila potreba da Crkva nađe načina kako će pristupiti svijetu kao cjelini (...) jer je poslana u sav svijet...“⁵ Može se reći da je Crkva polako gubila svoj, do tada, snažan utjecaj i polako bivala marginalizirana od društva. A Crkva, htjela to ili ne, mora biti u svijetu jer je u taj svijet poslana (usp. Iv 17,18). U izgradnji svijesti o tome da je Crkva poslana svima i da sa svim ljudima treba živjeti u jedinstvu poseban je utjecaj i doprinos pape Ivana XXIII.⁶

3. Papa koji je probudio Crkvu

U takvu pomalo tjeskobnu ozračju povijest je iznjedrila u krilu Katoličke Crkve papu Ivana XXIII. iz čijega se života dade uočiti da je bio posve svjestan društvenopovijesne uspavanosti Crkve, koja ju je paralizirala na mnogim njezinim područjima, kako na praktično-pastoralnim, tako i na teološko-spekulativnim. S druge pak strane vrijedi napomenuti da su interesne sfere u intelektualnom pogledu Ivana XXIII. bile usmjerene na povijest. Kao svećenik, nuncij, a kasnije i papa, Ivan XXIII. održavao je svoju ljubav prema povijesti. Već u govoru *Gaudet Mater Ecclesia*, prilikom otvorenja Drugoga vatikanskog koncila 11. listopada 1962., ponavlja kako je povijest učiteljica života, a „Krist Isus uvijek je u središtu povijesti i života“.⁷ To je linija po kojoj je papa Ivan usmjeravao buđenje crkvene svijesti o samoj Crkvi u sebi, ali i položaju

⁴ Usp. Paul CHRISTOPHE, *L'Église dans l'histoire des hommes du XV siècle à nos jours*, Limoges, 1983., 558.

⁵ Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema. Uvod u misao Drugog vatikanskog koncila*, Zagreb, 1986., 2.

⁶ Usp. François HOUTART, *Eksplוזija Crkve*, Zagreb, 1971., 23–24.

⁷ Usp. IVAN XXIII., *Gaudet Mater Ecclesia – Raduje se majka Crkva*, u: *Crkva u svijetu*, 47 (2012.) 4, 532.

Crkve u odnosu na svijet, društvo. „Papa u tom kontekstu govori o vitalnosti Crkve *ad intra i ad extra*.“⁸ Bio je posve svjestan da će buđenje Crkve iz njezine povijesne uspavanosti iziskivati puno napora u pogledu „promjene mentaliteta, težnje i predrasude svih onih koji iza sebe imaju prošlost. Trebat će na neki način ispitati sve što su vrijeme, predaje i običaji htjeli unijeti u povijest i time se postaviti nad zbilju i istinu“.⁹

Modus vivendi Ivana XXIII. je uvelike bio nadahnut crkvenim ocima i tradicijom koji su bili sigurni smjerokazik Izvoru, Isusu Kristu, odakle je nadahnuto probudio i raspirio uspavane duhove u Crkvi. Stoga, *on zna, iz svojih iskustava i promišljanja o povijesti, da je Crkvi potreban poziv na obnovu*.¹⁰ Ivanovo buđenje Crkve nije bilo u obliku prekida s prošlošću, nasilna odbacivanja onoga starog, rušenje povijesnoga kontinuiteta, već „otvaranja Crkve ‘aggiornamento-u’, posadašnjenu, povratku izvorima tradicije“.¹¹ Papa koji je trebao biti tek *prijelazni papa*, papa kompromisa i papa koji će Rimskoj kuriji omogućiti dovoljno vremena da između sebe izaberu najprikladnijega Petrova nasljednika, u svojemu je kratkom pontifikatu (1958.–1963.) uspio razdrmati Crkvu i osvijestiti

joj, možda pomalo zaboravljeno, istinsko pastoralno usmjerenje, poslanje koje nije rezervirano samo za katolike, već, kako je to lijepo rekao socijalist i marksist Lelio Basso govoreći o Ivanu XXIII. i njegovoj brizi za sve ljude, i to „ne za neke apstraktne ljude, već za ljude našega vremena, a to su – u velikoj većini – seljaci, radnici, žene, izrabljivana bića, kolonijalni narodi, siromašni, ljudi potlačeni od društva...“¹² S pontifikatom Ivana XXIII. najčešće se veže sazivanje Drugoga vatikanskog sabora (1962.–1965.). Ovdje nije cilj govoriti o sadržaju Sabora, njegovim zaključcima i domašajima nakon završetka, jer o tome ima već puno napisane literature, ali i trenutna proživljavanja saborskih smjernica. Bitno je ovdje reći, a kako navodi Giancarlo Zizola u knjizi *Utopija Ivana XXIII.*, o Ivanovim ciljevima i vizijama prilikom pripreme da navijesti nakanu sazivanja Sabora: „posadašnjenje izvorne nauke kako bi je mogao shvatiti suvremeni čovjek, program ‘pročišćenja’ lica Crkve kako bi nanovo postala identična sebi u sve većoj vjernosti Kristu, odgovor Crkve na temeljne potrebe povijest, a poglavito mira.“¹³ Ivanov pogled na cjelokupnu povijesnu zbilju nije ostao tek program, već zbiljski proživljavana životna čežnja. Koliko je uspio utažiti tu čežnju, prosuđuju i prosuđivat će generacije nakon njega.

⁸ Knut WENZEL, *Mala povijest Drugoga vatikanskog koncila*, Zagreb, 2008., 8.

⁹ Giancarlo ZIZOLA, *Utopija Ivana XXIII.*, Zagreb, 1977., 272.

¹⁰ Jean-Marie MAYEUR, Les orientations de Jean XXI-II, u: Jean-Marie MAYEUR, Charles et Luce PIETRI, André VAUCHEZ, Marc VENARD (dir.), *Crises et renouveau, de 1958 à nos jours, tome XIII*, Paris, 2000., 17.

¹¹ Jean-Marie MAYEUR, Les orientations de Jean XXI-II., 20.

¹² Giancarlo ZIZOLA, *Utopija Ivana XXIII.*, Zagreb, 1977., 374–375.

¹³ Giancarlo ZIZOLA, *Utopija Ivana XXIII.*, 252.

4. Papa koji je osposobio Crkvu za dijalog

Shvatiti kako život nije začaran krug čovjekovih čežnja, s jedne strane, i čovjekovih nesigurnosti u svoje čežnje, s druge strane, već si posvijestiti da je život uzlazna putanja beskrajna prostranstva otvorenosti prema drugome, različitome i bitno drukčijemu, smisao je i put k dijalogu. Pozornica je to na kojoj se odvija dramatična radnja čovjekovih ukočenih i uskogrudnih zatvorenosti u sebe i izazova otvorene dimenzije života koja osobu poziva na onaj iskonski dijalog Stvoritelja i stvorenja, Tvorca i stvorenoga, Boga i čovjeka te koji doziva u *onostranost* ljudskih mogućnosti, usmjerenje je koje čovjeka osposobljava za prostranstva dijaloga. Upustiti se u pustolovni zahtjev osluškivanja drugoga, onoga bitno drukčijega, dopuštajući mu da postaje oblikovatelj misli, nužan je rizik na koji se odvažio papa Ivan XXIII. i na taj način obvezao Crkvu da neumorno traži putove u kojima će se oslobađati jednolična i kruta pogleda na čovjeka, društvo i svijet općenito.

Cijeli život Angela Roncallija obilježen je susretima s različitim ljudima i kulturama, a upravo su mu ti susreti bili prava škola koja je bitno utjecala na cjelokupno otvaranje Katoličke Crkve dijaloškom usmjerenju. To je dijaloško usmjerenje svoj plod doživjelo na Koncilu, a svoje sjeme je imalo u osobi Ivana XXIII. Čini se kao da Ivan XXIII. nije slučajno odabrao najavu Koncila na samu završetku molitve za jedinstvo kršćana 25. siječnja 1959. Kao da je vjerovao da je molitva uslišana, da će od sada Crkva voditi dijalog u jednoj građevini, da će dijalog ljubavi u biskupima cijeloga svijeta nadvladati i srušiti zi-

dove nepovjerenja i vlastite učmalosti. Papa Ivan kao da je bio među rijetkima koji su bili svjesni onoga očitog, Crkvi svojstvenoga, da je „dijalog u temeljima Crkve. Strah od dijaloga simptom je koji upozorava da je Crkvi potrebna hitna autoevangelizacija. Crkva treba najprije biti evangelizirana, da bi mogla evangelizirati i dijalogizirati“.¹⁴ Vrijedilo je stoga gurnuti Crkvu u neizvjesno suočavanje sa samom sobom i riješiti je može bitna straha od mišljenja da je suočavanje sa samom sobom kapitulacija pred svojim temeljnim poslanjem jer tobože Crkva ne može biti poslana da samu sebe evangelizira, nego samo i isključivo druge. To se moglo na najbolji način učiniti posvješćivanjem temeljnih odrednica univerzalnosti Crkve kao jedne, svete, katoličke i apostolske. Ta ju je svijest usmjerila na izvore, na Isusa Krista i tradiciju kojima se valjalo vratiti. To zrcaljenje prošlosti u vremenima krize crkvene samosvijesti i svojevrсна nepovjerenja u vlastite mogućnosti i dosege u odnosu na svijet i društvo koje se sve više udaljavalo od religije i time slabilo moć Crkve nukalo je Crkvu da se hrabro upusti u *aggiornamento* i *renovatio* svoje temeljne stvarnosti. Ivan XXIII. je uvidio dalekosežnost crkvene samoobnove za svijet. Zato je s razlogom „tražio obnovu Crkve upravo zbog njezine izbaviteljske uloge u suvremenome svijetu“.¹⁵ A ta se izbaviteljska uloga mogla ostvariti jedino dijaloškom otvorenošću i nastojanjima, prije svega kršćana jednih

¹⁴ Tomislav IVANČIĆ, *Dijalog temeljna dimenzija Crkve*, u: Bože VULETA – Ante VUČKOVIĆ – Ivan MILANOVIĆ LITRE (ur.), *Dijalogom do mira, Zbornik u čast dr. Željku Mardesiću, Split, 2005.*, 358.

¹⁵ Knut WENZEL, *Mala povijest Drugoga vatikanskog koncila, Zagreb, 2008.*, 9.

prema drugima (ekumenizam), a potom i otvorenosti Crkve prema drugim religijama (religijski dijalog) te naposljetku i svijetu (društveno-socijalni dijalog). Pred samu smrt Ivan XXIII. svojim je najbližim suradnicima rekao riječi koje je zabilježio Papin tajnik Loris Capovilla: „Sadašnje prilike, zahtjevi posljednjih pedeset godina i produbljivanje vjere dovelo nas je pred novu zbilju, kako sam to rekao prigodom otvaranja Koncila. Ne mijenja se evanđelje, već ga mi počinjemo bolje shvaćati.“¹⁶ S razlogom se može postaviti pitanje koliko je Crkva danas, u svim svojim strukturama, spremna dopustiti da se mijenja po evanđelju ili si je ipak uzela za pravo mijenjati evanđelje po sebi?

5. Tempora mutantur – Papa koji je prepoznao mijenu svijeta uočavajući znakove vremena

Povijesne okolnosti nakon završetka Drugoga svjetskog rata nastavile su se kretati koritom netom završenoga rata. Rat je poprimio drukčiju dimenziju napetosti koja se manifestirala u zategnutim odnosima između istočnoga i zapadnoga bloka. To je vrijeme tzv. hladnoga rata (1945.–1991.). Papa Ivan XXIII. ni u toj situaciji nije želio nijemo šutjeti, kao da se to Crkve ne tiče. Odigrao je bitnu ulogu u premošćivanju jaza koji se stvorio između dva bloka, između Istoka i Zapada. Može se ovdje nadodati da je uloga Crkve u toj situaciji, u liku Ivana XXIII., išla dvosmjerno: omogućila je da dva politička neprijatelja ipak donekle stupe u

dijalog te je Crkvi samoj taj pothvat dao usmjerenje da bude konstitutivni element u izgradnji boljega i pravednijega svijeta u miru i slobodi. Očito se svijet mijenjao, a Crkva je bila primorana mijenjati se uz taj svijet, prepoznajući svoju ulogu u svijetu, uočavajući znakove vremena i naviještajući evanđelje, prilagođavajući ga suvremenom čovjeku. Jer je „onodobna inačica kršćanstva sve manje bila ukorak s vremenom i sve manje uvjerljiva“.¹⁷ Ivan XXIII. je to osjetio i želio je nešto promijeniti, djelotvorno postupiti, u skladu s evanđeljem. Jednom je svome prijatelju iz Carigrada pisao: „Stari svijet nestaje, nastaje novi, i unutar njega nastojim posijati koje zrno dobrog sjemena koje će imati svoje proljeće, iako i malo kasnije, kad ja budem mrtav.“¹⁸

Neizostavno je u tomu kontekstu spomenuti njegovu encikliku o miru *Pacem in terris* (*Mir na zemlji*) objavljenu pred sam kraj njegova života i upućenu svim ljudima dobre volje, dakle ne samo katoličkom svijetu. Ta svijest o potrebi angažiranosti Crkve u društvu, a ne crkvene autokracije, što se današnjem katoličanstvu možda čini posve normalnim, zapravo je posijano sjeme Ivana XXIII. Temeljna misao enciklike jest ta da su svi ljudi pozvani da porade na zabrani i onemogućavanju svakoga rata, ističući pravednost, zdrav razum i osjećaj za ljudsko dostojanstvo.¹⁹ Crkva treba biti u službi čovjeka i to je imperativ koji je Ivan XXIII. ostavio u svojoj

¹⁶ Christian Feldmann, *Ivan XXIII. Njegova ljubav – njegov život*, Zagreb, 2002., 184.

¹⁷ Giuseppe ALBERIGO, *Kratka povijest II. vatikanskog koncila (1959.–1963.)*, Zagreb, 2008., 18.

¹⁸ Giancarlo ZIZOLA, *Utopija Ivana XXIII.*, Zagreb, 1977., 27.

¹⁹ Usp. Marijan BIŠKUP, *Rat i mir. Teološko-povijesni osvrt*, u: *Kana*, 22 (1991.) 9–10, 22.

usmenoj oporuci tražeći da se Crkva nauči „prepoznavati znakove vremena i gledati u daljinu“.²⁰ Kao da je želio posvijestiti kršćanima ono što je sam proživljavao i osjećao, a što je zabilježio i izrazio u svome *Dnevniku duše*: „Čitav je svijet moja obitelj. Taj osjećaj sveopće pripadnosti mora dati ton i živost mome duhu, srcu, mojim djelima.“²¹ Svijet se i dalje mijenja. Suvremenaska evanđeoska riječ odzvanja u ušima suvremenika. Ostavština Ivana XXIII. neprocjenjiva je. No pitanje je koliko je vrednovana ta ostavština, koliko je prepoznata i proživljavana? Dobri Papa je dao usmjerenje, postavio kolosijek po kojemu Crkva treba ići ususret suvremenom društvu i čovjeku. Pritom je „osobito nužno oslušivati znakove vremena, da bi Crkva uvidjela gdje danas ne ide za Bogom, nego za svojim mislima i projektima“²² te kako nadahnuti vizija Ivana XXIII. ne bi bila prepuštena tek analima crkvene povijesti.

6. Nadahnuti *aggiornamento* Pape di *passaggio*

Retrospektivan pogled na lik i djelo Ivana XXIII. vjera je u sigurno usmjerenje Crkve u budućnosti, koje se proživljava već danas, a svoj početak ima u Isusu Kristu. Ukoliko je Ivan XXIII. izabran kao *prijelazni papa*, utoliko je njegova uloga

prijelaznosti bitna za Crkvu danas jer je taj prijelaz učinio ključnim za posadašnjenje temeljne dimenzije Crkve. Dakle, prijelazni je papa prije u tome prijelazni što je Crkvu poveo natrag, k njezinim izvorima, kako bi se nanovo nadahnula vječnim istinama i, okrijepljena tim nadahnućem, vratila u stvarnost sadašnjega svijeta u kojemu se ostvaruje izvorna poruka Radosne vijesti poprimajući *posadašnjeni* izričaj, evanđeoski izričaj blizak ljudima današnjice. Sazivanje Koncila jedna je od ključnih stvari u toj svijesti potrebe povratka na izvore. A Papa? Moglo bi se reći da Papa nije bio prije svega čovjek reforme, već čovjek inicijative i tradicije. Odvažan pogled Ivana XXIII. k izvoru egzistencije Crkve učinio je Crkvu ponovno sposobnom da nastavi linijom tradicije koja je ponovno oživjela svijest Crkve da je poslana svijetu, svim ljudima bez iznimke. Je li to nadahnuće živo još i danas? Još je dominikanac Yves Congar svojedobno govorio o potrebi da cijela jedna generacija izumre kako bi vizija Ivana XXIII. i ideje Sabora oživjele i zaživjele u Crkvi. Je li ta svijest zaživjela u potpunosti ili još čeka proljeće kada će se razgranati možda pomalo zaboravljeni entuzijazam dobroga Pape, pape prijelaza, blaženika i skora sveca Katoličke Crkve, Ivana XXIII.?

Zaključak

Proces koji je započeo papa Ivan XXIII. nikako nije završen. Papa koji je uočio *znakove vremena* nije ih uočio tek za jedno vrijeme, za svoje vrijeme, već je to lekcija koju Crkva mora ponavljati uvijek jer se *vremena mijenjaju*. Da je *povijest učiteljica života, društva, ali i Crkve*,

²⁰ Jean-Marie MAYEUR, Les orientations de Jean XXI-II, u: Jean-Marie MAYEUR, Charles et Luce PIETRI, André VAUCHEZ, Marc VENARD (dir.), *Crises et renouveau, de 1958 à nos jours, tome XIII, Paris, 2000.*, 20.

²¹ IVAN XXIII., *Dnevnik duše i ostali pobožni spisi, Zagreb, 2009.*, 549.

²² Tomislav IVANČIĆ, Dijalog temeljna dimenzija Crkve, 359.

ostavština Ivana XXIII. uči Crkvu kako se povijest treba ozbiljno shvaćati i u njoj tragati za ključem ostvarenja prohtjeva sadašnjosti, budući da je Krist u središtu povijesti i života, kako reče sam Papa Ivan na otvorenju Koncila. Tako traganje za smislenim rješenjem postaje traganje za Kristom čija se spasiteljska riječ proteže kroz sve vremenske dimenzije i stoga Krist ne može ne biti aktualan. Zato bi Crkva uvijek trebala biti budna, budna na način kako ju je papa Ivan XXIII. *probudio*, a to je budnost u *dijalogu* čija je osnovna bit ljubav. U dijalogu se Crkva otkriva sebi i drugima kao ona koja ljubi unatoč svemu jer ljubav je božanski princip i ne bira, već djeluje.

Uočavati u bitnim točkama Ivanova djelovanja *modus vivendi* za današnju Crkvu i promišljanje nad tim djelovanjem bio je smisao ovoga rada. Stoga je naglasak bio više na njegovim inicijativama i vizionarskim pogledima negoli na njegovim ostvarenjima u obliku Koncila ili enciklika. Jasno, i Koncil i enciklike i svaki govor, svaka gesta, bogata su baština Ivana XXIII. kojom je zadužio Crkvu, ali ne u smislu da (p)ostane čuvaricom muzeja,²³ već da shvaća i shvati prijelazno nadahnuće Pape *di passaggio* za Crkvu, kako jučer, tako danas i sutra. Stoga lik Ivana XXIII. ne smije nestati s obzorja crkvenih horizonata...

²³ Usp. Giancarlo ZIZOLA, *Utopija Ivana XXIII.*, Zagreb, 1977., 245.

IZAĐI U NOĆ ČOVJEČE

Napokon utopljen u zvijezdama
s crnom noći s pjevom tišine
u crnim nebom o kako sam neznatan...

(Možda ipak, život poput pjesme mine
i u vječnosti tri puta jače sine
u velikim očima noći?)

O kako je lijepo slušati tišinu,
kako je lijepo kad tišina pjeva.
Već odavno duša mi zijeva
umorna od jutra i ljudi.

U svijetu gdje ratovi se vode
teške bitke gdje nema samoće,
srce žudi, sniva i hoće:
noć, noć, noć samo zove.

Izađi u noć čovječe
i sjeti se:
još sam bio pjesnik, sada ću biti vitez
dok shvatim da sam nitko
osim mjesečeva praha...

I urezah u kamen teške riječi ove
koje neće proći.

Oluje dolaze:
jer u opreci sa tugom
mi tugu ljubimo,
u ljubavi sa srećom
mi sreću gubimo.

Zato prepusti se noći čovječe
i pogledaj te nebeske gromade
koje je nečija ruka oslikala
da nam budu slika i prilika,
poslije leta umornog leptira,
tiho gnjezdo, stvoreno za nas.
I dok čekamo zajedno noć i ja,
noć prijateljski šumi:

Čuvaj se, život je čudan, nepravde vrela!
A moj duh prkosno viče,
a moj duh nezaustavljivo kliče;
Život je lijep!

Tomislav Smoljan